

NERMİ UYGUR'DA İNSAN, KÜLTÜR VE HÜMANİZM

Mustafa GÜNAY*

ÖZ

Nermi Uygur, Cumhuriyet döneminde felsefi düşüncenin gelişiminde önemli bir rol oynamış düşünürlerimizin başında gelir. Uygur'un düşünme ve araştırma konuları arasında insan, yaşam, kültür ve dil konuları önemli ve önceliklidir. Yaşama-kültür ve dil bağlamı onun düşüncesinin temel hareket noktasını oluşturur. Bir denemeci filozof olarak Uygur'da, filozof ve denemeci kimliği iç içe geçmiştir.

İnsan düşünen, akıllı bir varlık olduğu gibi aynı zamanda eyleyen bir varlıktır. "İnsan insanın neyidir?" temel sorulardan biridir. Uygur'un düşüncesinde hümanizm var mıdır, yeri nedir vb. sorulara onun insan, kültür ve eğitim konusundaki düşünceleri çerçevesinde cevap aramak mümkündür. Uygur, insanı insanlar arası ilişkiler ve kültür bağlamında ele alır. Kültür kavramını bunalımla bağıntılı biçimde irdeler. Uygur'un insan ve eğitim hakkındaki düşüncelerinde insana duyulan saygı ve sevgi kendini gösterir. Onun insan anlayışının temelinde "başka-sevgisi" yer alır. Uygur'un düşüncesinde hümanizm var mıdır sorusuna olumlu bir cevap verilebilir.

Uygur'un ortaya koyduğu felsefi birikim, insan, kültür, dil ve eğitim konuları başta olmak üzere Türkiye'de ve Türkçe'de felsefeye yapılan önemli katkıları oluşturur.

Anahtar Sözcükler: insan, kültür, bunalım, başka sevgisi, hümanizm, Nermi Uygur.

HUMAN, CULTURE AND HUMANISM IN NERMİ UYGUR

ABSTRACT

Nermi Uygur is one of our thinkers who played an important role in the development of philosophical thought in the Republican era. Human, life, culture and language are the most important and prioritized topics of Uygur's thinking and research. The context of life, culture and language constitutes the basic starting point of his thought. As an essayist philosopher, Uygur's identity as a philosopher and essayist are intertwined.

Man is not only a thinking, intelligent being, but also an acting being. "What is man to a man?" is one of the fundamental questions. It is possible to seek answers to questions such as whether there is humanism in Uygur's thought, what is its place, etc. within the framework of his thoughts on human, culture and education. Uygur deals with human beings in the context of interpersonal relations and culture. He analyzes the concept of culture in relation to crisis. Uygur's thoughts on human beings and education are characterized by respect and love for human beings. His understanding of human beings is based on "love of the other". The question of whether there is humanism in Uygur's thought can be answered positively.

Uygur's philosophical accumulation constitutes important contributions to philosophy in Turkey and in Turkish, especially in the fields of human, culture, language and education

Keywords: human, culture, crisis, love of other, humanism. Nermi Uygur

* Doç. Dr. Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Felsefe Grubu Eğitimi ABD
E-posta: mgunay@cu.edu.tr / ORCID: 0000-0002-7733-7897, Adana/Türkiye.

Giriş

Nermi Uygur, ortaya koyduğu çalışmalarla Cumhuriyet döneminde felsefi düşüncenin gelişiminde önemli bir rol oynamış düşünürlerimizin başında gelir. Uygur, oldukça üretken bir filozof olarak dikkati çeker. Yaşama ve kültüre açtığı felsefe penceresinden hemen her yöne bakmaya, uzanmaya çalışmış, ama bütün bu yönelişlerini ve girişimlerini de belli bir bütünlük içinde dile getirebilmiştir. Uygur'un düşünme ve araştırma konuları oldukça geniş olmakla birlikte, insan, yaşam, kültür ve dil konularının daha ağır bastığı, öne çıktığı saptanabilir. Bir başka deyişle Uygur, hangi konuyu-kavramı ya da sorunu ele alırsa alsın, temel hareket noktasını yaşama-kültür ve dil bağlamının oluşturduğu söylenebilir.

Uygur'un başlıca yapıtlarını şöyle sıralayabiliriz: *Edmund Husserl'de Başkası'nın Ben'i Sorunu* (1958), *Dilin Gücü* (1962), *Felsefenin Çağrısı* (1962), *Dünyagörüşü* (1963), *İnsan Açısından Edebiyat* (1969), *Güneşle* (1969), *Türk Felsefesinin Boyutları* (1974), *Kuram-eylem Bağlamı: Çözümleyici Bir Felsefe Denemesi* (1975), *Dil Yönünden Fizik Felsefesi* (1979), *Yaşama Felsefesi* (1981), *Kültür Kuramı, Çağdaş Ortamda Teknik, İçi Dışıyla Batının Kültür Dünyası, Bunaldımdan Yaşama Kültürü, Başka-Sevgisi, Tadı Damağımda, Denemeli Denemesiz, İçimin Sesi, Salkımlar...*

Bir denemeci filozof olarak Uygur'da, filozof ve denemeci kimliği içiçe geçmiştir. *Yaşama Felsefesi* kitabına yazdığı önsözün son satırları şöyledir: "Doğru değil ama şimdiye dek denenmiş biçimleriyle ola ki felsefenin işi bitiktir. -Denenmemişleriyle durum ne, peki?"¹ *Dipten Gelen* adlı kitabında ise denemenin aynı zamanda tehlike anlamına geldiğini, ancak yine de denemekten kendini alamadığını şöyle açıklar: "Denemediğim ötede tasarlayamam kendimi. Deneme yoksa, ben de yokum. Neysen, denemeyle oyum. Yaşama bu benim için: sevinç bu. Özelliklerimle içiçe bir denemedir özyaşamım, başka ne ki, başka n'olabilir ki, -böyleyim. Böyle buldum kendimi, nice değişmelere karşın böyle gidiyorum."²

Felsefenin gelişimi ve kendini ifade etmesi ancak dil ile mümkündür. Bu nedenle bir kültürde felsefenin durumunu dilden bağımsız olarak ele alamayız. Uygur da felsefeyi Türk dili bağlamında ele alır ve felsefe olarak felsefenin özü gereği, dille, dilde kendini dışı vurduğunu belirtir. Ona göre, 'Türk felsefesi' Türkçe, Türkçeyle, Türkçede kendini gösteren felsefedir. Zaman zaman

¹ Nermi Uygur, *Bütün Eserleri II/2 cilt*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017, 31.

² N. Uygur, *Bütün Eserleri II/2 cilt*, 2359-2360.

bazılarının Türkçe ile felsefe ve bilim yapılamayacağına ilişkin temelsiz iddialarına yönelik anlamlı bir cevap olarak da okuyabiliriz Uygur'un bu konudaki cümlelerini.

Uygur'un, Türkiye'de felsefenin durumunu ortaya koyma yöneliminde, geçmiş ve geleceği birlikte göz önünde tutması, kültürümüzün tarihsel derinliğinde açık ya da örtük bulunan düşünsel kaynaklara ve birikime işaret etmesi oldukça önemlidir. Onun yaklaşımında kendi dili ve kültürü temelinde felsefe yolunu açıp ilerlemeye uğraşan bir filozof kimliğiyle karşılaşırız. Bu bağlamda Uygur'un *Türk Felsefesinin Boyutları* kitabı hem felsefede durumumuzu ortaya koymaya yönelir hem de felsefi olanaklarımıza işaret eder. Uygur'un tarihimizde ve kültürümüzde saklı kalmış ya da unutulmuş "felsefe gömüleri"ni vurgulaması nedensiz değildir.

Nermi Uygur'un Felsefe Anlayışı

301

Uygur'un felsefeye nasıl baktığını ortaya koyan düşüncelerini pek çok yapıtında bulabiliriz. Ancak onun bir bakıma "felsefenin felsefesi"ni yaptığı *Felsefenin Çağrısı*, felsefe anlayışını en kapsamlı ve sistematik biçimde ifade eden kitabıdır. Söz konusu kitapta felsefeye özgü soruların yapısını aydınlatmaya yönelik Uygur'un bir felsefe sorusunu felsefe sorusu yapan belli başlı özelliklerini betimleme çabasını yönlendiren soru şudur: "Bir felsefe sorusu nedir?"³ Felsefe sorusunun ne olduğunu sormak, felsefenin ne olduğunu sormak demektir.

İnsan düşünen, akıllı bir varlık olduğu gibi aynı zamanda eyleyen bir varlıktır. Uygur da bu nedenle insanın eylemlerini, pratikteki yönelimlerini de göz önünde tutarak felsefenin sorularının yapısını belirginleştirmek, bu soruların günlük yaşamdaki sorulardan farklılığını ortaya koymak ister. Ona göre, "insan yaşamasının en büyük kısmı 'günlük' adı verilen birtakım yapıp etmelerle örülmüştür. (...) Günlük yaşayışımızda soruların çoğu eylemlerle ilgilidir; pratiğin içine gömülmüştür. (...) Felsefe sorularına gelince, bu soruların hemen hemen hepsi *pratikteki yönelmelerin ötesinde* yer alan sorulardır. (...) Bir soru olarak felsefe sorusu da, insandaki gerekmenin dışlaşmasıdır. (...) Ancak, felsefe sorusu ne eylemlerden çıkar ne de eylemlerle giderilebilir"⁴

³ Nermi Uygur, *Felsefenin Çağrısı*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1984, 14-15.

⁴ N. Uygur, *Felsefenin Çağrısı*, 16.

Filozofu, “kendi kendine soru soran kişi” olarak tanımlayan Uygur’a göre, felsefe soruları *nedir*’li sorulardır: “Güzel nedir?’, ‘Madde nedir?’, ‘Tarih nedir?’, ‘Saçma nedir?’, ‘Bilim nedir?’. Görüldüğü gibi bütün bu sorular *nedir*’li sorulardır. Yaptıkları aynı şey: soru-tümcesinde yer alan belli bir sözün (kavramın) *ne-olduğunu sorarlar*” Bunun nedeni ise Uygur’a göre, “felsefe sorularının günlük yaşayışın, dünyadaki olayların, insanın eylemlerle evrende yönelmesinin çerçevesi içine giren bir şeyi sormamasından ileri gelmektedir”.⁵

Uygur’a göre, felsefenin kendine özgü soruları, onun işleyişine de yön verici niteliktedir. “Felsefeyi başlatan sorulardır. Bu sorular, bir felsefe sorusu olarak, felsefede görünür; bunlar felsefeye özgü sorulardır. Her nedir’li soru, bir sözü ya da bir kavramı bilim-ötesi bir kaygıyla soran her ‘... Bilgi nedir?’, ‘Bilinç nedir?’, ‘Tarih nedir?’, ‘Dil nedir?’ çeşidinden soru birçok felsefenin işleyişine yön verir”.⁶ Felsefe sorularının kuruluşu bakımından başka alanlarda sorulan sorulardan farklılığı söz konusudur. Bir sorunun felsefe sorusu olmasının ölçütü nedir? Bu konuda Uygur’un açıklaması şöyledir: “Nedir’ felsefe sorularının kuruluşunu *belirler*. Felsefe sorularındaki nedir, bu soruları başka alanda yeralan sorulardan, bu arada günlük yaşayış sorularından kesin olarak ayrı tutmamızı gerektiren esaslı bir göstergedir. Soru tiplerini külfetsizce ayırmayı saptamakla kalmaz; felsefe sorularını felsefe sorusu yapan *ölçüyü*, kriterium’u verir. Felsefe sorularındaki nedir dışa ilişkin bir ek değil, *felsefe sorusunu vareden* temeldir”.⁷

Felsefe sorularının *asıl* neyi sorduğu, felsefedeki nedir’in neye yöneldiğini ise Uygur şöyle açıklar: “Felsefedeki nedir *kavramların anlamını* sorar. Bu nedir’de şaşmayla karışık bir araştırma dileği açığa çıkar. ‘Nedir’, doğrudan doğruya anlama yapışıktır. ‘Nedir?’, ‘... *anlamı nedir?*’ ile aynı şeydir. Bütün felsefe sorularını –gerçekten felsefe sorusu iseler– bu kalıba dökebiliriz. Örneğin, ‘İyi nedir?’ sorusunu soran, kendisine bir felsefe sorusu sormuşsa, aslında ‘iyi sözünün anlamı nedir?’ sorusunu sormuştur. İşte, felsefe, nedir’in soru konusu yaptığı kavramların anlamıyla uğraşmaktadır. Her felsefe sorusundaki amaç, bir kavramın ya da kavram öbeğinin açıklanmasıdır. Anlamı sorma felsefe sorularının özelliğidir. Felsefede asıl kaygı anlamdır”. Uygur, anlam kaygısının belirleyici olduğu felsefe sorularının evren ve dil ile ilişkisini ise şöyle ifade eder: “Felsefe sorusu ne evren olarak evreni ne de dil olarak dili *sorar*. Felsefe sorusu,

⁵ N. Uygur, *Felsefenin Çağrısı*, 25.

⁶ N. Uygur, *Felsefenin Çağrısı*, 51.

⁷ N. Uygur, *Felsefenin Çağrısı*, 26.

dünyaya-yönelmiş-dilin-anlamında derinleşmeyi başlatır, denebilir. Böylece, felsefenin, tümüyle bu derinleşme olduğu meydandadır”.⁸

Felsefedeki soru-cevap bağıntısı konusunda yaygın bir kanının bulunduğu saptanabilir. Söz konusu yaygın kaniye göre, felsefe sorularının cevabı yoktur, ilkece cevapsız sorularla uğraşır filozoflar. Bu yaygın kaniye bağlı olarak felsefe tarihi de cevapsız soruların tarihi olarak kabul edilir. Uygur, felsefe ve soruları hakkındaki bu yaygın kaniye karşı çıkar ve felsefenin sorularının gerektirdiği cevap türünün kendine özgü yönlerini belirlemeye çalışır. Ona göre, “bir felsefe sorusuna ilkece cevapsız bir soru gözüyle bakılamaz. Gelgelelim, bir felsefe sorusunun *felsefe* sorusu olarak belli bir cevap türünü gerektirdiği meydanda. (...) Felsefedeki sorulara eksiksiz, genel geçer, başka türlü tasarılanamayan, zorunlu cevaplar bekleyenler, ergeç hayal kırıklığına uğrayacaklardır”.⁹

Felsefe sorularının kendine özgü yapısını anlamak, Uygur için felsefeyi anlamak demektir. Ona göre soruların özellikleri, felsefenin özelliklerini ifade eder: “Felsefe sorusunun bir felsefe sorusu olarak özellikleri, felsefenin özelliklerinden, *hem de* ana özelliklerinden başka bir şey değildir”.¹⁰

Nermi Uygur’un İnsana Bakışı

Uygur’un birçok konuyu/sorunu ele almakla birlikte daha çok dil ve kültür üstüne odaklandığını görebiliriz. İnsan kavramı, insanın çeşitli halleri, sorunları ve arayışları da Uygur’un felsefe çalışmalarında sıkça ve yoğunlukla ele aldığı konular arasında dikkat çeker. Bu bağlamda onun bazı yazılarını anmak yerinde olur. Uygur’un *İçimin Sesi* kitabında yer alan “İnsan İnsanın Neyidir” başlıklı yazısı onun insana nasıl baktığını ana hatlarıyla ortaya koyar. Uygur’un düşüncesinde hümanizm var mıdır, yeri nedir vb. sorulara onun insan, kültür ve eğitim konusundaki düşünceleri çerçevesinde cevap aramak mümkündür.

Uygur, birçok bilim alanında yapılan çalışmalarda “insan için iyi ile kötüyü” ortaya koymak için insan-insan ilişkilerine odaklanıldığını ancak bu konuda pek çok sorunun doyurucu yanıt bulamadığına dikkat çeker. Söz konusu sorular nelerdir?

⁸ N. Uygur, *Felsefenin Çağrısı*, 29.

⁹ N. Uygur, *Felsefenin Çağrısı*, 44.

¹⁰ N. Uygur, *Felsefenin Çağrısı*, 45.

Uygur'un ifadesiyle: "Kim iyidir, kim kötüdür? İyi nedir, kötü nedir? Ben kendim, iyi miyim, kötü müyüm? Ayrıca: iyilik, kötülük gen'lerden mi geliyor, yoksa toplumsal itelemelerin zorunlu bir sonucu mu? Başkalarına karşı iyi olmak ile kötü olmak arasında genel-geçer kesinlikte sınırlar koyulabilir mi? Ya da, tersine soruyla: tek bir iyi eylem kişiye yapışan kötülüğü silebilir mi? Yoksa, bütün bu sorsal deşmeleri unutup davranışlarımızı olurluna bırakmak daha mı yerinde bir tutum olurdu?"¹¹

Uygur'un önemli bir saptaması da insanın insandan hoşnut olmadığı hakkında karşımıza çıkar. Bu noktada ona göre şu sorunun sorulması gerekir: "Ne yapabiliriz? Daha doğrusu: hoşnut olmayışımızı büsbütün gidermek için, ya da olamıyorsa, en aza indirmek için, ne yapmamız gerekir? Yanıt, biçimce açık-seçik ortada: Ne gerekiyorsa onu; hem de ivedilikle. Çünkü çoğun acı içimize batmakta insanın insana davranışı. Ne yapıp edip bu acıyı gidermek, bu acının ötesine geçmek, bu acıyı olanak dışı bırakmak zorundayız. Her insanın başuğraşısıdır bu. Daha doğrusu: olanca duyarlılığımızla ayrıcalıksız herbirimiz bu uğraşı kendimize başödev diye belirlemeliyiz."¹²

Uygur'un insan hakkındaki düşüncelerinde öncelikle sorunların saptanması ve problemleri durumlarla ilgili çeşitli soruların sorulması söz konusudur. Denemelerinde çoğunlukla kendine sorduğu soruların peşinden/izinden giden Uygur, sorunların belirlenmesinden sonra bulabildiği bazı çözüm önerilerini de ortaya koyar. Bu çerçevede onun felsefe çalışmalarında insana, kültüre, doğaya ilişkin sorunların yoğunluğu ve birbiriyle bağıntıları dikkat çeker. Birçok yazısında da eğitimi ele aldığını görebiliriz. Eğitim derken de alışılmış, klasik eğitimden çok insanın kendini eğitmesi, yetiştirmesi anlamında bir öz-eğitimden söz etmesi de önemlidir.

Uygur, insanı insan arası ilişkiler bağlamında ele alır. Söz konusu ilişkiler de değişebilir niteliktedir. İlişkileri bağlamında insanı ele aldığımızda, insanın nasıl bir varlık olduğuna ilişkin çeşitli özellikler, değişmeler ve durumlar da görünür/bilinir ve anlaşılır bir hale gelebilir. Uygur'a göre, insan ve insan yaşamı/varoluşu hakkında dikkat çeken bazı hususlar söz konusudur:

- İnsan, karışık ve karmaşık ilişkilerin içinde/merkezinde bulunur.
- İnsan-yaşamı, insanlarla içiçe örülmüş bir varoluştur. Burada hoşnutsuzluklar da yer alır.

¹¹ Nermi Uygur, *Yaşama Felsefesi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001, 36.

¹² N. Uygur, *Yaşama Felsefesi*, 37-38.

• İnsanın bir ben, özne olarak başkalarına, başkalarının kendisine olan durumunun yol açtığı hoşnutsuzluklar vardır.

• İnsan yaşamı çok-yanlı, çok-yönlüdür. Tek-yanlı, indirgemeci yaklaşımlarla ele alınamaz.

• “İnsan, özce kötüdür” gibi toptancı yargıların/ifadelerin eleştirildiğini görürüz.

• İnsan, olan değil oluşagelen bir varlıktır. İnsan oluş süreci söz konusudur. İnsanın sürüp giden oluşu, felsefenin de çok-yönlü düşünmesini ve indirgemecilikten uzak durmasını gerektirir.

• “İnsan insanın neyidir?” temel sorulardan biridir. Karşıt cevaplar söz konusudur.

• İnsan gerçekliğinin çeşitliliği söz konusudur.

• Değiştirme ve eğitim gereklidir. Burada bir anlayış-eyleyiş eğitimi gereklidir.¹³

Nermi Uygur’un insanı yalnızca insan ilişkileri çerçevesinde ele almakla yetinmeyip onu ortaya koyduğu ve içinde yaşayageldiği kültür bağlamında da ele almaya yönelir. Bu noktada onun kültüre bakışından söz etmek yerinde olur.

305

Nermi Uygur’un Kültüre Bakışı ve Kültür-Bunalım İlişkisi

Kültürün neliğini açıklamaya yönelik bir tanım ortaya koyma çabasıyla pek çok filozofta ve sosyal bilimcide karşılaşırız. Kültür nedir sorusu Uygur’un da felsefe gündeminde yer alan temel sorulardan biridir. Ona göre, “Kültür, insanın ortaya koyduğu, içinde insanın varolduğu tüm gerçeklik demektir. Öyleyse “kültür” deyimiyse insan dünyasını taşıyan, yani insan varlığını gördüğümüz her şey anlaşılabilir. Kültür, doğanın insanlaştırılma biçimi, bu insanlaştırmaya özgü süreç ve verimdir. Kültür insanın kendini kendi evinde duymasını sağlayacak bir dünya ortaya koymasıdır. Buna göre kültür, böylesi bir dünyanın anlam varlığına ilişkin tüm düşünülebilirlikleri içerir: insan varoluşunun nasıl ve ne olduğudur kültür. İnsanın nasıl düşündüğü, duyduğu, yaptığı, istediği; insanın kendine nasıl baktığı, özünü nasıl gördüğü; değerlerini, ülkülerini, isteklerini nasıl düzenlediği, -bütün bunlar hep kültürün öğeleridir. İnsanın ne tür bir yaşama üslubu, ne tür bir varolma biçimi, ne tür bir eylem-kalıbi benimsediği kültürdür. Teknik, ekonomi, hukuk, estetik, bilim, devlet vb.

¹³ Nermi Uygur, *İçimin Sesi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001b, 38-42.

insanın meydana getirdiği herşey kültüre girer. İnsanlar arasındaki her çeşit karşılıklı etkileşmelere, her türlü yapıp yaratma alışkanlıklarına, bütün “manevi” ve “maddesel” yapıt ve ürünlere kültür denir.”¹⁴

Kültürü insanın ortaya koyduğu ve içinde yaşadığı gerçeklik olarak anlayan Uygur, kültürün özyapısına ilişkin bazı temel niteliklerin de belirlenmesi gerektiğini belirtir. Bu noktada insan ile hayvan ve diğer canlılar arasında bir ayırım yapan Uygur, insanın kültürü meydana getirmesine ve kültürde karşılaştığımız insana özgü yönlere dikkati çeker. “İnsan bir kültür varlığıdır; onu hayvandan ayıran bu kültürlülüktür. Doğanın kendisi için önceden belirlemiş olmadığı hiçbir şeyi gerçekleştiremez hayvan. İnsansa kültür yaratır kendine; bu kendi yarattığı kültür de insanı geliştirir. Bir zorunluluktur kültür insan için. Kültür olmayınca o da olamayacağına göre: insanın kültür üretip kültürce üretildiği; kültür taşıyıp kültürce taşındığı temel gerçeği, insan olarak insan varlığının en başta gelen varolma koşuludur.”¹⁵

306

Uygur, insanı kültür içinde yaşayan, onu üreten, ortaya koyan bir varlık olarak ele alır. Bu nedenle insan, içinde yer aldığı bu gerçekliği anlama ve kavrama durumuyla karşı karşıyadır. İnsanın varoluşu kültürel bir zemine dayanır. Kültürü anlamak için de, bir kültür kavramına sahip olmak zorunluluğu söz konusudur. Uygur da, kültürün çeşitli yönlerini ortaya koyarak, kültürü felsefe açısından açıklamaya ve belli bir kültür bilinci oluşturmaya yönelir. Onun kültürü anlama ve aydınlatma çabasında özellikle “bunalım” kavramından yola çıkarak, insan ve kültürün bunalımla ilişkilerini ortaya koymaya çalıştığını saptayabiliriz.

Uygur, gerek bireyler gerekse insan toplulukları açısından, içinde yaşanan dönem ve ilişkilerin problemler içerdiğini, problemsiz bir birlikteliğin mümkün olmadığını söyler. Kültür kavramını bunalımlar temelinde ele alır. Burada önemli olan, hangi problemlerin ya da problem durumlarının kriz/bunalım olarak adlandırılacağıdır. Krize ilişkin kimi görünümeler hakkında Nermi Uygur’un bazı saptamaları şöyledir: “*Beklenmedik*’le anlamdaş bunalım: Beklenmedik yerde-zamanda içine alır bizi, ya da içine düşersiniz onun.”¹⁶ “*Birdenbire değişikliktir* bunalım. Boyutu, yoğunluğu, genel yapısı, kıyıbucağı kestirilmeyen ölçüde bir değişiklik, her türlü önceden ölçüp biçmeye meydan okuyan bir bambaşka-oluş. (...) Tümü tümünden değiştirir bunalım. Bunalımla altüst olur her şey. Bunalım,

¹⁴ Nermi Uygur, *Kültür Kuramı*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1984b, 17.

¹⁵ N. Uygur, *Kültür Kuramı*, 18.

¹⁶ Nermi Uygur, *Bunalımdan Yaşama Kültürü*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002, 209.

önceki düzenin, kurulu düzenin birden *gitmesi*, alışılmış işlerliğin *yokolması*, öncenin düpedüz *bitmesi* demektir. (...) Varlığı kaplayan büyük değişiklik, bunalımcı bir güç olarak benimsetir kendini. Bunalımın hemen hemen her zaman insanı allak bullak etmesi, korku uyandırıp acı salması bundan kaynaklanır.”¹⁷ Bunalım, insan-zaman ilişkisi bakımından da köklü değişiklik anlamına gelir: “Türü ne olursa olsun, bunalımla birdenbire çarpan o büyük değişikliğin çarpıcı bir özelliği de, *kısa sürmesidir*. (...) Bunalım zamanı, *hızlı mı hızlı süreçlerin iç içe girdiği bir zamandır*. Bunalımda, bir bakıma, zamanı tanıyamayız.”¹⁸ Bunalımın/krizin “ayrıcalıklı bir varoluş kesiti” olarak yaşandığını belirten Uygur’a göre, “Bunun en güzel göstergesi, genellikle bunalımların, anlam ve adlandırma sallantılarına yervermeyecek biçimde kendini bilince yaymasıdır. (...) her şeyini kapsar insanın bunalım. Bilinci, başka hiçbirşeye meydan vermeyecek yoğunlukta doldurur. Her şeyiyle insan yaşamının gündeminde bunalımdan başka bir ‘madde’ kalmaz.”¹⁹

Uygur, bunalımın antropolojik boyutuna da dikkati çeker: “İnsan, *insan olduğu için* de bunalım var. Bunalımı, insana sonradan gelen bir şeymiş gibi görmek, hem insanın hem bunalımın varlığını çarpıtmaya götürür. (...) Bunalım, insan varlığını yoğurup biçimlendirir. İnsana gelmez, *insandan gelir* bunalım. Bir bunalım varlığı insan. İnsanı bunalımsız, bunalımı insansız kavrayamayız.”²⁰

Bunalımın insan olmanın yadsınamaz bir olgusu olmasından yola çıkan Uygur, insanın bu durumla hesaplaşma, yüzleşme ve sürdürüğü mücadelelerle kendi varoluşunu gerçekleştirdiğini vurgular. Onun bunalımı, insan anlayışı temelinde ele alması aynı zamanda söz konusu sorunu olabildiğince çok yönlü ve bütünlüklü olarak kavrama çabasını ortaya koyar.

“Birey deyince bunalım gelmelidir akla” diyen Uygur, yaşamın sürekli biçimde bunalımla birlikte olduğunu vurgular: “Bunalımsız yaşam yok. Bunalımla birlikteyiz hep. Gerçi kimi az kimi çok, gene de hep bizimle o. Bunun en güzel kanıtı, insan dünyasının bunalımdan yana alabildiğine çeşitli bir görünüme bürünmüş olmasında. (...) Hem teketek kişilere özgü yaşama

¹⁷ N. Uygur, *Bunalımdan Yaşama Kültürü*, 210.

¹⁸ N. Uygur, *Bunalımdan Yaşama Kültürü*, 211.

¹⁹ N. Uygur, *Bunalımdan Yaşama Kültürü*, 219.

²⁰ N. Uygur, *Bunalımdan Yaşama Kültürü*, 219-220.

evrelerini, hem geniş toplulukları yoğuran karmaşık ilişki ve etkenleri kuşatır bunalım.”²¹

Bunalımın/krizin belli bir kültür ortamında biçimlendiğini ve kendini gösterdiğini söyleyen Uygur'a göre, “Kökleri alabildiğine *derinlere* uzanan bir ilişki bunalım-kültür ilişkisi. Varlıkça *kopmaz* bir bağla bağlı kültür ile bunalım. Kültürü bir bunalım-belirlenimi diye görmek tek yanlı görmektir. Aslında kültürü *en içten belirleyen*, dahası, kültürü var kılan büyük bir etmendir bunalım. (...) İnsanın kendine bir yaşama-dengesi, bir varoluş-düzeni kurma çabası, bu tür çabaların ürünüdür kültür. Bunalımsa, işte bu çabaların dürtüsü. En ilkel sayılanlardan en doruktakilere dek koşullanım gücü yettiğince insanı, kültür kurucusu, kültür koruyucusu ve geliştiricisi olmaya zorlar bunalım.”²² Görüldüğü gibi Uygur, bunalımın kültür yaratımındaki belirleyici işlevine dikkati çekerek, kriz-bunalım ve kültür arasındaki yapısal ilişkilerin ortaya çıkarılmasına çalışır.

308

Kültür, bunalımları önleme ve aşma çabasının ürünü olduğu kadar, kimi durumlarda çeşitli bunalımların da nedeni olabilir. Uygur'un deyişiyle, “Aslında, bunalım önlemi olan kültür de, bunalıma yol açar. Nitekim, zaman zaman kültür örgüsünün kendisinden kaynaklanır ağır bunalımlar. İşte çevre kirliliği, atomun parçalanması, sağlıksız kentleşme, nüfus çoğalması, terör, kırtasiyecilik ve benzeri olaylar. *Çağımızın büyük tehlikeleri* bunlar.”²³ Kültürün bazen bunalımlara yol açmasının, tümüyle olumsuz değerlendirilemeyeceğini belirten Uygur'a göre, “Olumsuz denen durumların, nice kültür başarılarına götürdüğüne tanık kültür tarihi. Bırakın ki bunalımı olumsuzlukla bir tutarsak, o zaman kültürün çıkış kaynağında olumsuzluk bulunduğunu benimsemek durumundayız. Bunalıma çok şey borçlu kültür, neredeyse her şeyini.”²⁴ Bir bakıma kültür-bunalım(kriz) ilişkisi, süreklilik gösteren bir ilişkidir. “İnsan insan olarak varlığını sürdürdükçe bunalımla *birlikte* yaşar. Düşünmenin sürdüğü sürece bunalıma ilişkin sorulara yanıt denemeleri bitmez.”²⁵

Yaşamı belirsizlikler içinde sürdürülen bir yolculuğa benzetmek mümkündür. Belirsizlik, yaşamın doğasında bulunmaktadır. Her insanın bir geçmişi ve geleceği vardır. İçinde bulunduğumuz zamanın kapısı, hem geçmişe hem de geleceğe açıktır. Biz geleceğe doğru yöneliriz. Eylemlerimizin, tasarılarımızın yönü geleceğe doğrudur. Anımsamalarımız ise dünden bugüne

²¹ N. Uygur, *Bunalımdan Yaşama Kültürü*, 203-204.

²² N. Uygur, *Bunalımdan Yaşama Kültürü*, 225-226.

²³ N. Uygur, *Bunalımdan Yaşama Kültürü*, 226.

²⁴ N. Uygur, *Bunalımdan Yaşama Kültürü*, 226-227.

²⁵ N. Uygur, *Bunalımdan Yaşama Kültürü*, 228.

doğru uzanır. Gelecek, kurmakta olduğumuz yapı, gerçekleştirmek istediğimiz tasarılar ve umutlardır. Yaşamımızın bir tasarımı olduğunu söylemek mümkündür. Belirsizlikler içinde gerçekleştirmeye uğraştığımız tasarılar, geçmişle gelecek arasındaki tüm eylem ve etkinliklerimizi kapsamaktadır. Yaşam, bir bakıma belirsizlikleri aşmaya, yaşamı belirlemeye yönelik sürekli bir çabadır. Uygur'un deyişiyle, "Şimdiye, geçmişe olduğu kadar geleceğe de yönelen bir yaşam doğrultusundayız."²⁶ Bir bakıma insanın yaşama doğrultusu tarihseldir, tarihselliğine bağlı olarak şekillenir. Söz konusu tarihsellik, insanın yaşama ufkunu da genişletir. Uygur'a göre, "Kişiler-arası ilişkiler, kişinin yalnızca kendisiyle çağdaş toplum ve kişilerle kurduğu ilişkilerle sınırlı değildir. (...) Gerçekte kişi: hem *kendinden önce yaşamış olanlarla*, hem *kendisinden sonra yaşayacaklarla* sayısız ilişkiler içindedir."²⁷ İnsan zaman içinde yaşayan bir varlıktır. İnsanda "zaman bilinci"nin bulunması da, bu durumun farkında olduğunun göstergesidir. Geçmiş, şimdi ve gelecek, zamanın boyutlarıdır. Şimdi, hem geçmişini hem de geleceği kapsayan bir zaman kesitidir.

309

Gelecek, özgür ve yaratıcı insanların yapıp etmelerine, etkinliklerine yön veren şeydir. İnsanın tasarıları, beklentileri ve idealleri bakımından, "gelecek" kavramının önemi eğitimde de göz ardı edilemez. Gelecek ile ilgili kaygılar ve umutlar, insani değerleri gerçekleştirme ve dünyayı daha yaşanılır kılmaya yönünde eğitimsel etkinlikler için de büyük rol oynamaktadır. İnsanın olanaklarının yapıcı ve yaratıcı yönlerde ortaya çıkması açısından, günümüzde hümanist bir eğitime duyulan ihtiyaç da büyümektedir.

Nermi Uygur'un Eğitime Bakışı

Uygur, *Salkımlar* kitabında yer alan "Eğitim-Öğretim-Yetişim" başlıklı yazısında daha çok "insanın insan olarak yetişimi" kavramını inceler. Yazının ilk cümlesi, eğitimcide bulunması zorunlu bir ilke ya da değer olarak sevgiye ilişkindir: "İnsanlara insan *olarak* sevgi ve saygı göstermeyen bir eğitimcinin iyi bir eğitimci olması söz konusu değildir."²⁸ Sevgi ve saygı temelinde, eğitimin insan olma yönünü ele alan Uygur, bu konuda şöyle der: "Bilgi ve teknik işi olmaktan çok, insan işidir eğitim. İlle de "iş" deyimini kullanacaksak: insan-*olma* işinde insanın insana yardımınıdır eğitim, öğretim. İnsan-*yetişimi* olmayan bir

²⁶ N. Uygur, *Bunalımdan Yaşama Kültürü*, 270.

²⁷ N. Uygur, *Bunalımdan Yaşama Kültürü*, 269.

²⁸ Nermi Uygur, *Salkımlar*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007, 316.

eğitim-öğretim tasarlayıp uygulamak, yanlış bir şey yapmak demektir".²⁹ Uygur, bu noktada eğitimin temel amacının da insanla, onu yetiştirmekle ilgili olduğuna dikkat çeker. "Dönüp dolaşıp *insanı insan olarak yetiştirmede* katkı sağlamayan eğitim-öğretim, öz amacından uzak düşmüş eksik-gedik, yetersiz bir öğrenimdir, bir eğitimidir".³⁰

Uygur, *İçimin Sesi* kitabındaki "İnsan İnsanın Neyidir?" yazısında da eğitimi insan olma kavramıyla ve insanın başkalarıyla ilişkileri bakımından ele alır. İnsanın hem kendisini hem de başkalarıyla ilişkilerini değiştirmesi gerektiğini ve bu değişimin de ancak eğitimle mümkün olabileceğine dikkat çeken Uygur'a göre, "ister kendimiz ister başkaları sözkonusu olsun, insanlar arası eylemlerimizde, herbirimiz *önce* kendimizi, *gücümüz yettiğince de* başkalarını *eğitme* göreviyle karşı karşıyayız".³¹

Söz konusu görevin kaçınılmaz olmasına karşı okullarda sürdürülen eğitimin bu konuda yetersiz kaldığını, bu nedenle de "kişinin kendisi"ne düşen sorumluluğu vurgulayan Uygur'a göre, "bugüne dek süregelen okulsu eğitimlerin hiçbiri, nedense, böyle bir göreve yetesiye el atmamıştır. Buna göre: dönüp dolaşıp herşey kişinin kendisine kalıyor, yani olanca yükü yüklenecek olan sensin, benim. Ancak, acı gelecek ama saptayalım: aklımız, gönlümüz, istencimizle özümüzü bu yönde yoğun yoğun odaklamadıkça, kalıcı bir başarı ummak boşunadır".³²

Uygur'un eğitim anlayışında insanın kendisini temele aldığını görürüz. Onun vurguladığı hususlardan biri de insanın özüne sarılması, ona sahip çıkmasıdır. Bu noktada eğitimin "olabildiğince geniş bilinçle, ateşli istençle" ele alınması gerekir. Ancak böylece insan, "yaşama-yoluna bakım göstermeye" başlayabilir. Ona göre, "kendi-kendimize yönelik-eğitim, kuşkusuz eğitimlerin en zorudur. En yüce eğitim, dolayısıyla en vazgeçilmez eğitim budur".³³

Uygur'un insan ve eğitim hakkındaki düşüncelerinde insana duyulan saygı ve sevgi kendini gösterir. O insanın hem kendisine hem de başkalarına yönelik saygıyı unutmaması gerektiğini savunur. İnsanın başkalarına yönelik duyduğu saygının kendisine "*hep eşlik etmesi gerekir*" diyen Uygur'a göre, "bu böyle olmazsa, insan olmaktan çıkar"ız".³⁴ Uygur'un düşünce çizgisinde hümanizm

²⁹ N. Uygur, *Salkımlar*, 316.

³⁰ N. Uygur, *Salkımlar*, 318.

³¹ Nermi Uygur, *İçimin Sesi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001b, 42.

³² N. Uygur, *İçimin Sesi*, 42-43.

³³ N. Uygur, *İçimin Sesi*, 43.

³⁴ N. Uygur, *İçimin Sesi*, 43.

dikkat çeker ama o insan-merkezci değildir. İnsanın doğanın efendisi değil ancak onun “sorumlusu” olabileceğini dile getirdiğini anımsamak yerinde olur.

Nermi Uygur’da Başka-Sevgisi Kavramın Anlamı ve Önemi

Uygur’a göre, “İnsan dünyasında ortaya çıkan pekçok kültür yapıtı, sevgiden kaynaklanmakta, sevgiye kaynaklık etmekte” dir.³⁵ Tüm insanlar-arası, toplumlar-arası ilişkilerde en kalıcı, en etkili ilişki yolu yordamının, insana en çok yakışan erdemın özünün sevgi olduğunu vurgulayan Uygur, insana “geniş açıdan” bakmayı önerir ve böyle bir bakışın gerekçesini şöyle açıklar: “Çünkü insan, bir dar-çevre varlığı değil, bir *evren* varlığıdır. (...) Sözcüğün olabildiğince geniş anlamında bir dünya-varlığıyız. Gittikçe daha belirgin biçimde belirttiği üzere, işimiz, *tüm* dünyayla; dünyaya *açık* varlıklarız biz. Doğamız bu, doğal olan bu bizim için. Buna göre sevgi’nin böylesi dünyaya, böylesi evrensel açıklığa uygun olması kadar doğamıza uygun bir şey olamaz.”³⁶

Sevginin, pekçok önemli özellikleriyle, *başka*-sevgisi olduğuna inanan Uygur, başkaya yönelmenin bu bağlamda belirleyici olduğunu söyler: “Sevgi: *başka*’ya yönelmekte, *başka*’yla sevgi olmakta. Sevgi, *başka*-sevgisiyle sevgiselleşmekte.”³⁷

Uygur’un insan anlayışının temelinde “başka-sevgisi” yer alır. Onun özellikle irdelediği ve çözüm yolu aradığı sorunların başında ise “Ben bağınazlığı”nı görebiliriz. Yeryüzünde, “ben-biz bağınazlığı”nın çok yaygın ve egemen olduğuna dikkat çeken Uygur bu bağlamda cevabı aranması gereken soruyu şöyle ifade eder: “Ben-bağınazlığı aşılabılır mı?”³⁸ Ona göre, “Başka sevgisi nasıl gerçekleşir?” sorusu, “Ben-bağınazlığı aşılabılır mı?” sorusuna bağlıdır.

Uygur’un özgün kavramlarından biri olan başka-sevgisi, hem insanlar arası ilişkilerde yaşanan sorunları ve gerilimleri anlamaya hem de bu sorunları aşmaya yönelik bir çabayı/ arayışı da içerir. Onun bu bağlamda söz konusu sevginin niteliğine ilişkin yaptığı belirlemeler, insanın eylem yönü için de yol göstericidir: “Başka-sevgisi: bir duygu ve eylem birliği, bir duyarlık katkısı, bir yardım bağılanışıdır. Belki de en açık-seçik gerçekleştiği ortamlar, acılı ortamlar. Başka bir insanın, ya da insanların gerçekten acı çektiği için, acıya katlanmaya savaştığı bir durumda, *başkasının* acısını hafifletmek, dindirmek için: duyarlık, para, zaman, iş, hizmet sunmaktır paylaşmak.(...) Olabildiğince

³⁵ Nermi Uygur, *Başka Sevgisi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006, 15.

³⁶ N. Uygur, *Başka Sevgisi*, 37.

³⁷ N. Uygur, *Başka Sevgisi*, 40.

³⁸ N. Uygur, *Başka Sevgisi*, 189.

doğrudan doğruya, vargüçle aracısız bir duygudaşlıkla başkasının acısına ortak olmak; o acıdan, durumun izin verdiği oranda sereserpe pay devşirmek; o acıyı bölüştürmektir paylaşmak.”³⁹

Uygur, ben-bağnazlığını aşmanın yolunu ise şöyle açıklar: “Ben-bağnazlığını, ben-olan ile ben-olmayan kesin sınırlarla birbirinden apayrı tutmaktan kaynaklanan ben-bağnazlığını tümünden aşmanın tek yolu: bu sınırları *gerçekten* ortadan kaldırmaktır. Buysa, ben’in, hiçbir sınır tanımaz sevgide ben-olmayan’ı sevmesiyle gerçekleşir. Çok, çok zor ama olmayacak şey değil. Olunca da, devrimlerin devrimi.”⁴⁰ Uygur’un bu bağlamda insanın olanaklarına işaret ettiği söylenebilir. Zor ve hatta çok zor gibi görünen şeylerin ve gelişmelerin/değişimlerin de olanaklar çerçevesinde düşünülmesi önemlidir. Uygur, özlenen ve gerçekleşmesi için çaba gösterilmesi gereken değişim ve geçiş hem bireyler hem de toplum bağlamında söz konusudur.

312

Uygur’un dikkat çektiği en önemli sorunlardan biri, “ ‘ben’e ayarlı toplumdan, başkaya uygun topluma geçmektir.”⁴¹ Ona göre, bu ben’e ayarlı toplumu değiştirmek gerekir. Söz konusu değişimin bir süreç olduğunu belirten Uygur’un ifadesiyle, “Bu da, süregiden toplumu: gereği, nasılı, olabirliğiyle eleştirip yeniden yapılandırarak özlenen topluma dönüştürme sürecidir.”⁴² Uygur, yaşamın ve kültürün zorlamasıyla söz konusu dönüşüm yönünde pek çok “deneyişler”in birbirini izlediğini vurgular. Onun bu yönde özellikle adını andığı ve değerlendirdiği düşünürler arasında Rousseau, Marx ve Nietzsche yer alır. Uygur bu üç filozofa olan yakınlığını ve sevgisini şöyle ifade eder: “Rousseau, Marx ve Nietzsche sevgi yiğitlerim benim.”⁴³

Hümanist Değerler ve Arayışlar Çerçevesinde Uygur’un Düşünce Mirası

Betül Çotuksöken, “Eğitim ve Kültür Filozofu Olarak Nermi Uygur” başlıklı yazısında, Uygur’un hümanist bakış açısına dikkat çeken bir değerlendirme yapar: “Bir eğitim ve kültür filozofu olarak Nermi Uygur, bizim kendimiz üzerine düşünmemizi, yaşamımızı felsefenin konusu yapmamızı sağlamanın yanı sıra, tüm felsefe tarihini yeniden verimlendirmenin önemini bize kavratıyor ve hümanist

³⁹ N. Uygur, *Başka Sevgisi*, 194.

⁴⁰ N. Uygur, *Başka Sevgisi*, 199.

⁴¹ N. Uygur, *Başka Sevgisi*, 202.

⁴² N. Uygur, *Başka Sevgisi*, 202.

⁴³ N. Uygur, *Başka Sevgisi*, 203.

bakış açısını içselleştirmenin ne denli önemli olduğunu bize bir kez daha anımsatıyor.⁴⁴

H. Haluk Erdem de, "Nermi Uygur'un Düşüncesinde Toplum, Bilim ve Teknoloji" başlıklı yazısında Uygur'u, "anlamaların odağında insanı görüp felsefesini insan başarılarıyla besleyen filozoflardan biri" olarak değerlendirir.⁴⁵ Teknik/teknoloji de insanın başarılarından ve kültürün önemli unsurlarından biridir. Ancak bu bağlamda kültürü yaratan bir varlık olarak insanın teknikle ilişkisinin nasıl kurulduğu ve sürdürüldüğü de önemlidir.

Uygur'un ortaya koyduğu felsefi birikim, insan, kültür, dil ve eğitim konuları başta olmak üzere Türkiye'de ve Türkçe'de felsefeye yapılan önemli katkılardır. Onun çeşitli filozoflar kurduğu "düşünce akrabalıkları" oldukça önemlidir. Örnek olarak "Sinoplugiller" yazısını anabiliriz. Düşünce akrabalığı felsefi diyalog anlamını da taşır.

Eğitimi; insanı insan olarak yetiştirme yönüyle irdeleyen Uygur'un düşüncelerinin eğitim alanında çalışan, kuramlarla uğraşan herkese yol gösterici, ufuk açıcı nitelikler taşıdığını söyleyebiliriz. Ayrıca onun özellikle "başka-sevgisi" kavramı temelinde insana yönelik saptama ve değerlendirmeleri de hümanist bir yaklaşıma dayanır. Düşünce tarihinde sevgi kavramı ve sorunundan yola çıkarak güncel sorunlarla kurduğu bağlantılar ve yeni kavramsal yaratımlar da hümanist düşünce geleneğine yapılan önemli katkıları içermektedir.

Uygur'un düşüncesinde hümanizm var mıdır sorusuna olumlu bir cevap verilebilir. Onun hümanist düşünce geleneğine katkılarını hem eserlerinin bütünlüğü içinde irdeleyen hem de başka Cumhuriyet dönemi düşünür ve yazarlarıyla ilişkilerini göz önünde bulunduran çalışmaların da yapılması gerekir. Çünkü Anadolu coğrafyası/tarihi ve kültürü, geçmişten günümüze hümanist düşünce ve kültür geleneğini taşıyan zengin bir birikime sahiptir. Söz konusu birikimin anlaşılması ve insanlığın dikkatine sunulması bakımından da Uygur başta olmak üzere çağdaş düşünce insanlarımızın çalışmalarının incelenmesine ve değerlendirilmesine ihtiyaç vardır. Bu bağlamda geçmişe ilişkin kurulan ya da kurulabilecek "düşünce akrabalıkları" aynı zamanda

⁴⁴ Betül Çotuksöken, "Eğitim ve Kültür Filozofu Olarak Nermi Uygur", *Felsefe Söyleşileri I-II* içinde, (Edit. Betül Çotuksöken), İstanbul: Maltepe Üniversitesi Yayınları, 2003, 121.

⁴⁵ H. Haluk Erdem, *Aydınlanma Penceresinden Eğitim, Kültür ve Toplum Yazıları*, Ankara: Ürün Yayınları, 2010, 255.

geleceğe yönelik düşünce ve amaçların gerçekleştirilmesi yönünde dayanışma ve birliktelik olanakları demektir.

Sonuç ve Değerlendirme

Felsefi ve edebi yapıtlarıyla üretken bir filozof olarak dikkat çeken Uygur'da, filozof ve denemeci kimliğinin içiçe geçtiği söylenebilir. Ülkemizde felsefenin neliğine ve felsefe sorularının yapısına yönelik ve kendi felsefe anlayışını ortaya koyan Uygur, bu bağlamda felsefenin kültürün diğer unsurlarıyla ilişkilerini de irdeler. Ele aldığı konuları ve sorunları diğer konu ve sorunlarla bağıntılı biçimde ele alan Uygur'un insan ve kültür anlayışında çok-yönlülük ve bütüncüllük belirgin bir özelliktir. Kültür kavramıyla ilgili yaptığı belirlenmeler, insanın varoluş koşullarını ortaya koyma çabasının da bir ifadesidir. Uygur, insanın kültür üreten ve ürettiği kültür dünyası içinde yaşayan bir varlık olduğunu vurgular. Ancak Uygur, insanın kültürle ilişkilerini ele alırken onun doğayla ilişkilerini gözardı etmez. Bu bağlamda insanın unutmaması gereken ödevleri ve sorumlulukları da Uygur'un sık sık anımsattığı konular arasında yer alır. Uygur için insanın sorumlulukları yalnızca başka insanlara değil doğaya ve diğer canlılara yönelik olarak da yaşamsal bir önem taşır.

Uygur'un düşünme ve araştırma konuları oldukça geniş olmakla birlikte, insan, yaşam, kültür ve dil konularının daha ağır bastığı, öne çıktığı görülmektedir. Onun, hangi konuyu-kavramı ya da sorunu ele alırsa alsın, temel hareket noktasını yaşama-kültür ve dil bağlamının oluşturduğu saptanabilir. Bu bağlamda kendine özgü bir kültür felsefesini işleyen Uygur'un felsefi söyleminde, yaşama bağlamında insanın çeşitli durumlarının, sorunların ve kültür ortamının yol açtığı problemlerin ve bunalımların büyük bir yer tuttuğu söylenebilir. Uygur, bunalımın yalnızca psikolojik ve ekonomik bir durum olmadığını ve insanın kültürü yaratma ve düzenleme çabalarında sürekli biçimde uğraşması ve hesaplaşması gereken bir şey olduğunu vurgular.

Uygur'un insanla ilgili olarak ele aldığı "başka-sevgisi" kavramı ve bu kavramdan yola çıkarak yaptığı saptama ve değerlendirmeler günümüzün önemli sorunlarını anlama ve çözüm arama yönünde yol gösterici nitelikler taşımaktadır. Bu bağlamda insana ilişkin dile getirdiği bağınazlık, dogmatizm eleştirisi hümanist düşünceye bir katkı olarak görülebilir. İdeal bir insandan ya da insan düşüncesinden söz etmemekle birlikte Uygur, insan ve kültür dünyasında giderek büyüyen sorunların, bunalımların ve içine düşülen

uçurumların nasıl aşılabileceği yönünde insana yol gösteren, ışık tutan değerlerin neler olabileceğini aramayı sürdürür. Onun deneme tarzındaki felsefesi, aynı zamanda bir arayış felsefesidir.

Bu nedenle Uygur'un deneme tarzında ortaya koyduğu felsefi birikimin, yalnızca edebiyat alanına ait görülerek değerlendirilmesini doğru bulmuyorum. Denemeyi ve denemeciliği bilinçli olarak seçtiğini ve deneme tarzında felsefe yaptığını söyleyen Uygur, edebiyattan da yoğun biçimde beslenmekle birlikte ortaya koyduğu eserlerin felsefe olarak değerlendirilmesi uygun olacaktır. Benzer bir yanlış ya da yanlış değerlendirilmenin Nietzsche, Camus, Sartre gibi filozoflarla ilgili olarak dünya felsefesinde de söz konusu olduğunu anımsamak yerinde olur. Onun eserlerinin her birinin eleştirel çözümlenmeleri ve yorumları yapıldıkça Türkçe'de dile gelen felsefenin çağrısı anlaşılacaktır diye düşünüyorum. Uygur'un dilimizde ve kültürümüzde açtığı düşünce patikaları zaman zaman karanlığa gömülen ve daralan yaşama dünyamızı anlama ve değiştirme çabalarımıza anlamlı ve değerli katkılar sağladığını söylemek yerinde olur.

315

Uygur'un geride bıraktığı felsefe birikimi hem okurlarını hem de yorumcuları, araştırmacıları beklemektedir. Lisans ve lisanüstü çalışmalarda söz konusu felsefe birikiminin incelenmesi düşünce dünyamızın kendine yönelik bir öz bilinç kazanması bakımından da önemlidir.

Felsefede atılım yapmak isteyenlerin başvurabileceği en etkili yollardan birinin, geçmişteki felsefe başarılarına dayanmak olduğunu belirten Uygur'un düşüncelerinde, günümüzde de, Türkiye'de felsefeye geçmişten hız ve güç toplamak isteyenlerin girişimlerine yol gösterecek pek çok unsur bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Çotuksöken, Betül, "Eğitim ve Kültür Filozofu Olarak Nermi Uygur", *Felsefe Söyleşileri I-II* içinde, (Edit. B. Çotuksöken), İstanbul, Maltepe Üniversitesi Yayınları, 2003.

Erdem, H. Haluk, *Aydınlanma Penceresinden Eğitim, Kültür ve Toplum Yazıları*, Ankara: Ürün Yayınları, 2010.

Uygur, Nermi, *Felsefenin Çağrısı*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1984.

Uygur, Nermi, *Kültür Kuramı*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1984b.

Uygur, Nermi, *Yaşama Felsefesi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001.

Uygur, Nermi, *İçimin Sesi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001b.

Uygur, Nermi, *Bunalımdan Yaşama Kültürü*, Yapı Kredi Yayınları, 2002.

316

Uygur, Nermi, *Başka Sevgisi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006.

Uygur, Nermi, *Salkımlar*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007.

Uygur, Nermi, *Bütün Eserleri II/2 cilt*, (Edit. B. Çotuksöken), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017.